

BENEDEK SZABOLCS

Ha lett volna egy Adym

Irodalom / Ady 140.

Az Ady Endréhez fűződő legkorábbi emlékeim egy bankjegyhez köthetők. A Magyar Nemzeti Bank bocsátotta ki 1969. június 30-án, de forgalomba csak több mint egy évvel később, 1970. augusztus 20-án került – ünnepnapon, amit akkor éppen az alkotmány ünnepének neveztek, annak emlékére, hogy 1949. augusztus 20-án hirdették ki a Magyar Népköztársaság beláthatatlanul hosszú évtizedeken keresztül hatályban lévő alkotmányát. A bankjegyet Nagy Zoltán tervezte, az előlapon – és itt most idézet következik Rádóczy Gyulának a legújabb kori magyar pénzekről szóló, 1984-ben megjelent kiváló könyvéből – „Ady Endre (1877–1919) arcképe látható, a hátlapon Budapest látképe, előtérben az Erzsébet híddal. Az előlap ofszet, a hátlap tipo-, az arckép réznyomó eljárással készült.”

Az idézet forrása azt is akkurátusan feltünteti, hogy a bankjegy színe lila, mérete 174 x 80 milliméter. Mindezt természetesen múlt időbe kell tennünk, hiszen a jelzett bankó 1999-ig volt forgalomban, azaz addig lehetett használni mindennapi pénzügyeink és vásárlásaink során. Vagyis majdnem harminc évig, ami tetemes idő, az európai gyakorlatban tudtommal tízévenként cserélnek bankjegyeket. A Magyar Nemzeti Bank 1997-ben kezdte meg egy új papírpénzszorozat kibocsátását, ennek már egyetlen darabján sem látható Ady Endre képmása. Ugyanakkor nem annyira közismert, de talán nem is elhanyagolható információ, hogy ha valakinél még lapul odahaza Ady Endre arcképével ellátott fizetőeszköz, azt az MNB központjában egészen 2019. szeptember 1-ig egy megegyező címletű, ma is forgalomban lévő bankjegyre cserélheti. Már persze ha akar valaki egyáltalán effélet cselekedni, és nem bánja Ady legalábbis ilyen módon való elvesztését.

Én például bizonyosan bánnám.

Pedig, emlékszem, jó darabig idegenkedtem ettől a bankjegytől. A fenti szakirodalom lilának írta le, nekem inkább kéknek tűnt, de nem abban az árnyalatban, amelyet megnyugtatóként szoktak jellemezni, hanem feszültséggel teli, szürkésen-acélosan kéknek, akár a viharral terhelt nyári égbolt. A grafikai kivitel, a tónusok, a színhasználat és az Erzsébet híd látványa együttesen olyannyira vibráló modernitást kölcsönzött a bankjegynek, amivel én, a történelemkönyveket bújó kiskamasz sokáig nem bírtam mit kezdeni. Ady kilógott a sorból: a többi papírforinton Petőfi, Dózsa, Rákóczi és Kossuth szerepelt, akiket mind szépen el tudtam helyezni a

BENEDEK SZABOLCS (1973) bár gyerekkorát Szolnokon töltötte, Budapesten született, alig néhány lépésnyire attól a helytől, ahol most él. Prózát ír, két lánya van, tucattól több regénye és egy József Attila-díja. Legutóbbi kötete: A fiumei cápa (2017, Helikon).

világképemben – Adyt nem. Ő rátarti magányossággal állt a történelmi hősök között. Jó, hát persze, Petőfi is irodalmár volt, de nem mellesleg, sőt bizonyos tekintetben sokkal inkább – legalábbis egy kisfiú szemében – a szabadságharc emblemikus figurája, aki azon a bizonyos esős szerdai napon barátaival közösen történelmet írt. A sor végén, a daliás idők és a számtalan mondában és legendában megénekelte hősköltemények héroszai mögött viszont ott volt Ady a sokáig legmagasabb címletű törvényes magyar fizetőeszközön, összeszorított szájával, mosolytalan arcával, félre-csapott hajával, átható táltostekintetével, akár egy hatalmas kérdő- vagy inkább felkiáltójel.

Vajon hogy került a bankjegyre? Kinek juthatott eszébe és miért?

A megjelenés éve akár azt is sugallhatná, hogy a jubileum kapcsán vették elő, fél évszázaddal a halála után. De ez csak föltételezés. Mindenesetre akkor még éltek olyanok, akik ismerték személyesen – például Dénes Zsófia, aki a menyasszonya is volt, ám az anyja ellenezte a házasságot. Dénes Zsófia végül nyolcvanévesen ment férjhez egy festőhöz, s még több mint két évtizedig élt együtt vele, a hírek szerint boldogan. És közben teljes joggal hordozhatta a tárcájában egykori vőlegényének képmását.

Félreértés ne essék, nem mintha sajnálnám Adynak a bankjegyen való szerepeltetését. Sőt mára büszke örömmel tölt el – ugyanakkor, mondjuk, csupán a munkásmozgalmi múltja okán is, József Attila talán jobban illett volna a kurzus által megteremtett kultuszba. Az is igaz, hogy általános iskolás éveim leggyakrabban emlegetett Ady-verse *A csillagok csillaga* volt. Az, amelyik úgy kezdődik, hogy *Sohse hull le a vörös csillag...*, és a *Népszavában* jelent meg először, 1907. augusztus 25-én. Modernség és szocializmus kéz a kézben jártak az előző századelőn, akkor még nem lehetett előre látni, hogy milyen lesz a bizánci típusú proletárdiktatúra (Marx is Angliában vagy valamelyik más fejlett ipari országban várta a szocialista forradalom kitörését), és bár a történelem nem ismeri a feltételes módot, én azért gyanítom, hogy ha Ady él még néhány hónapot, és többé-kevésbé tiszta elmével a kezdeti lelkesedést követően eszmetársaihoz, Kunfihoz vagy Jászihoz hasonlóan megéri a Tanácsköztársaság kiteljesedését, föltehetően írt volna olyat, ami után bizonyosan nem került volna föl a Magyar Népköztársaság egyik bankjegyére.

De fölkerült, ráadásul arra, amelyik majdnem másfél évtizeden keresztül a legmagasabb címletű bankó volt a szocialista Magyarországon. (1983-ban jelent meg az első ezerforintos, rajta a modern magyar művészet egy másik jelentős alakjának, Bartók Bélának az arcképével.) Az Ady által fémjelzett ötszáz forint akkora pénznek számított, hogy a hozzám hasonló gyerekek csak ritkán találkozhattak vele. Pontos értékét mostanra csak saccolni tudnám, kénytelen voltam a neten böngészni ahhoz, hogy följegyezhessem: ötszáz forintért annak idején ezer gombóc fagyit, ugyanennyi napilapot, mintegy 7 kiló téliszalámit (mai nevén: Pick szalámi), 250

darab múzeumi vagy állatkerti belépőt, illetve az Olcsó Könyvtár sorozat vagy 200 kötetét lehetett megvenni. Már persze amikor éppenséggel lehetett ilyesmiket vásárolni, hiszen a szocializmus a hiánygazdaság egyik szinonimája. Mindenesetre ötszáz forint a mi szemünkben nagyon sok pénz volt. Talán ezért is tűnt számomra olyannyira idegennek ez a bankjegy. Ritkán találkoztam vele. Legföljebb emlegettük, amikor megálltunk egy-egy üzlet kirakata előtt, és miközben a számunkra elérhetetlen dolgokat bámultuk sóhajtozva, azon gondolkodtunk magunkban és azt ecseteltük fennhangon egymásnak, hogy melyikünk mi mindent venne meg, ha lenne egy Adyja.

Ha például 1984-ben lett volna egy Adym, nem kellett volna azon töprengennem és végül kényszerűségből döntést hoznom afelől, hogy melyiket vásárooljam meg a város egyetlen könyv- és zeneműboltjának kínálatából: az *István, a király* című rockoperát kazettán, vagy az Orpheus márkájú, bolgár gyártmányú gitárt. Mindkettő heteken át díszelgett mohó tekintetem előtt a kirakatban, és végül szívszakadva utóbbit választottam – abból kiindulva, hogy ha van egy gitárom, és megtanulok rajta játszani, rockoperát végtére is írhatok én is magamnak.

„Ha lett volna egy Adym – zakatolt utána heteken át a fejemben –, me vehettem volna mind a kettőt.”

Ám nem volt. Adynak esze ágában se volt a zsebembe vándorolni, maradt az irodalomórák bájos szürrealizmusában, a lüktető versekről szóló tanári magyarázatokban, valamint a tankönyvek papírizú meséiben egy olyan világról, amely akkoriban legalábbis időben nem is esett tőlünk annyira távol – Léda mellett legalább annyiszor került szóba Dénes Zsófia, az élő tanú –, mégis, az ötszáz forintos acélkék bankó képviselte államszocialista modernségben elképzelhetetlenül messzinek tűnt. Messzibbnek, mint Petőfi, Dózsa, Rákóczi és Kossuth. Az előző századfordulóról és századelőről szóló tankönyvi leírások és széljegyzetek akkori-ban nem a polgári miliőről, a dualizmus bohém eleganciájáról, a tükörfényesre polírozott kávéházi asztalokról, a cinkelt kártyalapokról, a hajnali lassúdad fiákereken bóbiskoló firkászokról, a mindentudó pincéerekről, a lágyszívű kasszírőről, a lepedőnyi újságokról, a füllelt szalonokról és a hirtelen a semmiből kinövő nagyváros fényeiről szóltak, hanem a magyar ugarról, amely fölött ott görnyedeztek évtizedeken át, jószerivel egész életükben többek között az én nagy- és dédszüleim is, meg az ő felmenőik, ki tudja, meddig visszamenően – míg a szem ellát, vagyis amíg a családi emlékezet kitart. (Jut eszembe: a korszak fiataloknak szánt, népszerű történelmi könyvsorozatának a dualizmus korát megidéző darabja éppenséggel egy Ady-kötet címét kapta meg: *Vér és arany*.)

Valahogy így testesítette meg Ady az én kiskamaszi világomban az elérhetlent, azt, ami után vágyakozik az ember, ám legföljebb messziről csodálhatja, miközben neki a rögszagú valóság marad.

Aztán persze sok minden megváltozott. Az infláció gyorsulásával párhuzamosan, mintegy annak lakmuszaként jöttek a még nagyobb címletű bankjegyek, és a szakirodalomban lilának leírt bankjegyről kiderült, hogy nem is ér olyan sokat. A rendszer, amely megpróbálta Adyt évtizedekkel a halála után a proletárforradalom és a proletárdiktatúra mellé állítani, recsegeve-ropogva összedőlt, és romjai alól végre elősejleni látszott az a világ, amelyben Ady valójában élt, és amelyről hosszú időn keresztül csak eltorzítva, dühvel és megvetéssel lehetett beszélni. Én is fölnöttem valamegyest – már amennyire fölnőhet az ember –, és egyre határozottabban gondoltam, azazhogy inkább hittem, hogy kezdem érteni a költőt, a verseket, a héjánászt, a föl-földobott követ, a muszáj Herkuleseket, az éjszakai kocsiutat és megannyi mást.

Középiszolás koromhoz kötődik egy másik furcsa Ady-élményem, mikor is az egyik irodalomórán fölállt egy különben csöndes leány, akinek szavát általában ritkán lehetett hallani, és egyszer csak minden kérdés nélkül közölte, hogy ő bizony nem szereti Adyt.

– Miért? – kérdezte tanárunk, egy még ugyancsak fiatal, a pályája elején álló hölgy, jogos földúltsággal, hiszen éppen a szerelem ezer arcát és örökkévalóságát ecsetelte a Léda-verseken keresztül, amikor félbeszakították.

– Azért – hangzott osztálytársnőm válasza –, mert bizonyára sok nőt megfertőzött vérbajjal.

Valahol azt olvastam, hogy talán Babits is ettől tartott, és ezért nem kezdett végül viszonyt a megözvegyült Csinszkával. Alaptalanul, mert amikor Csinszka belépett Ady életébe, amaz már túljutott a betegség fertőző stádiumán.

Bakteriális értelemben tehát nem volt fertőző.

Mostanra biztosan tudom, hogy van már egy Adym. A versek, a novellák, a tárcák. A rajzolt, festett és fotózott portrék a könyöklő, félrecsapott hajú, tettetetten bús arcú költőről. Avarral borított döbbenetesen kifejező sírja a Kerepesi temetőben. A dévényi várat elsősorban miatta néztem meg, hogy lássam, hol akart ő betörni új időknek új dalaival. És amikor Nagyváradra megyek, kimondatlanul is mindenütt az ő lábnyomát keresem.

A régi bankjegyeket a rendszerváltás után lecserélték. Ma már egyik magyar papírpénzről sem néz ránk se költő, se zeneszerző. Művészek nincsenek, uralkodók, politikusok és államférfiak vannak. Az ötszáz forinton példának okáért II. Rákóczi Ferenc – Ady után egy másik zseniális, szomorú kuruc.